УДК 061.1:339.13.017:633.34

ДІДЕНКО Н.І., наук. співробітник
ННЦ „Інститут аграрної економіки”
didenko@iae.kiev.ua

ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНСЬКОЇ СОЇ НА РИНКУ ЄС

Маючи поруч величезний за ємністю європейський ринок у понад 35 млн тонн соєвих бобів, наша держава постачає у країни ЄС лише 0,6 млн тонн (37 % обсягу експорту). Водночас, Україна здатна значно збільшити обсяги експорту соєвих бобів у Європу і дохід від їх продажу, якщо скористається стабільно зростаючим в ЄС попитом на негенномодифіковану сою. З цією метою уряд України, галузева асоціація і місцеві органи влади повинні всебічно сприяти залученню агровиробників до асоціації „Дунайська соя”, яка об’єднує понад 190 членів із 16 країн Європи, оскільки реалізація спільних проектів у даному напрямку відкриває можливості як для розширення ринків збуту і європейського партнерства, так і підвищення стандартів і показників якості та безпечності вітчизняної продукції.

Ключові слова: ринок сої, негенномодифіковані соєві боби, органічна соя, експорт, асоціація, ринок ЄС.

Постановка проблеми. Розвиток виробництва соєвих бобів в Україні пов’язаний зі світовою потребою в рослинному білку і сприятливою кон’юнктурою зовнішнього ринку. Проте загальний економічний і політичний стан України потребує пошуку більш активних заходів для освоєння нових ринків збуту, нарощування експорту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні аспекти функціонування ринку олійних культур постійно знаходяться в полі зору економістів-аграрників [2, 3] і аналітиків внутрішнього й зовнішнього ринків [1, 9], проблеми забезпечення ефективності зовнішньоекономічної діяльності є предметом наукових публікацій в журналах та інших виданнях [4, 5, 7, 8, 10].

Проте сучасний стан ринку сої в Україні потребує кращого розуміння і подальшого дослідження тенденцій європейського ринку олійних, у тому числі сої та продуктів її переробки і перспектив для українських товаровиробників.

Мета і завдання дослідження – проаналізувати сучасний стан зовнішнього сегменту ринку соєвих бобів України та запропонувати резерви покращання результатів зовнішньоекономічної діяльності операторів ринку, налагодження взаємовигідних партнерських стосунків з європейськими імпортерами і переробниками.

Матеріал і методика дослідження – здійснювалось на матеріалах Державної служби статистики України, асоціації „Українська асоціація виробників і переробників сої”, корпорації „Сварог Вест Груп”. Інформаційною базою також слугували періодичні видання, ресурси мережі Internet. Теоретико-методологічною основою вивчення формування ринку соєвих бобів є діалектичний метод, праці українських і зарубіжних вчених. У процесі дослідження використовували наступні методи: абстрактно-логічний, узагальнення і порівняння, економіко-статистичний, зокрема монографічний, структурно-функціональний тощо.

Результати досліджень та їх обговорення. Соя вже багато років належить до найважливіших культур світового землеробства і відіграє вирішальну роль у зерновому, харчовому та кормовому балансах низки великих країн. Значний вміст білка та висока енергетична цінність роблять боби сої важливим компонентом раціонів для усіх видів тварин та птиці. У зерні сої міститься 33-40 % білка, 18-21 % жиру, 22-26 % вуглеводів, а також ферменти, вітаміни, мінеральні речовини. Соя – лідер серед бобових культур за вмістом білка. Важливо, що білок сої – біологічно повноцінний, він включає всі незамінні амінокислоти. Водночас, боби сої містять велику кількість антипоживних речовин білкової природи, які втрачають свою активність за дії термічного фактора.

В тваринництві традиційно використовують соєвий шрот і соєву макуху. Проте значної уваги заслуговує порівняно новий продукт переробки соєвих бобів – повножирова соя. Соєву олію розпочали використовувати як добавку до пального (біопаливо) для автомобільних і тракторних дизельних двигунів. У США виробляється 4,2 млн літрів біопалива в рік.

Маючи лідируючі позиції з виробництва соняшникової олії і зернових, нині Україна посідає восьме місце у світі з вирощування сої. Основними виробниками сої у 2014 р. були США (34 %), Бразилія (30 %), Аргентина (18 %) і Китай (4 %).

© **Діденко Н.І.,** 2015.

Із 1990 до 2014 рр. виробництво сої зросло майже у 40 разів від 99 тис. тонн до 3,9 млн тонн. Починаючи з 2010 р. за обсягами виробництва соєвих бобів Україна займає перше місце серед країн Європи і СНД. Основний чинник зростання популярності сої – збільшення потреби в ній як кормі для тварин, що є глобальним трендом. У світі на ці цілі спрямовується майже 75 % врожаю.

Порівняно з традиційними для України експортними культурами – кукурудзою, пшеницею, ріпаком та ячменем – соя є відносно новим експортним товаром, від реалізації якого у 2014 р. одержано понад 700 млн дол. США. Найбільшим попитом українська соя у 2014 р. користувалась в Туреччині, Єгипті, Італії, Греції, Ірані та Іспанії. Усього з України у 2014 р. було експортовано майже 1,7 млн тонн соєвих бобів, з них у країни ЄС – лише 0,6 млн тонн (37 %) (табл. 1). Водночас, країни Європи щорічно імпортують понад 35 млн тонн сої, соєвої олії, соєвого шроту на суму більше 7 млрд доларів.

Проте за певних умов Україна здатна значно збільшити обсяги експорту соєвих бобів у Європу за вищими цінами. В ЄС стабільно зростає попит на негенномодифіковану сою. Основні чинники зростання потреби у не-ГМ (без ГМО) сої в ЄС – використання її у виробництві курятини та яєць на вимоги ритейлерів, зростання потреби у не-ГМ кормах для молочних корів на вимоги молочних компаній, а також деяка потреба у не-ГМ кормах для виробництва свинини. Найбільші країни-імпортери не-ГМ соєвих бобів – скандинавські країни і Швейцарія.

Країни ЄС з 7 млн тонн потреби в сертифікованій не-ГМ сої власним виробництвом можуть забезпечити тільки третину, тому вони імпортують значні обсяги сої з Південної Америки. У перспективі Україна має шанси стати основним постачальником негенномодифікованої сої на ринок ЄС і забезпечити 30-50 % потреби у ній у випадку вирішення питань, пов’язаних з транспортуванням і можливостями переробки сої.

Таблиця 1 – **Експорт сої та продуктів її переробки з України***

Продукція	2010 р.			2014 р.		
	Кількість країн	Обсяг експорту		Кількість країн	Обсяг експорту	
		тис. тонн	млн дол. США		тис. тонн	млн дол. США
Соєві боби – усього	34	449,4	174,2	47	1675,7	703,2
У тому числі у країни ЄС	12	191,2	71,8	20	624,6	273,4
Частка країн ЄС, %	35,3	42,5	41,2	42,6	37,3	38,9
Соєва олія – усього	11	46,4	39,6	29	121,6	95,7
У тому числі у країни ЄС	6	37,6	31,9	10	71,5	56,2
Частка країн ЄС, %	54,5	81,0	80,6	34,5	58,8	58,7
Макуха – усього	9	4,6	1,7	18	113,7	57,9
У тому числі у країни ЄС	2	0,9	0,1	5	8,9	4,5
Частка країн ЄС, %	22,2	19,6	5,9	27,8	7,8	7,8
Разом продукції	×	500,4	215,5	×	1911	858,8
У тому числі у країни ЄС	×	229,7	103,8	×	705,2	334,1
Частка країн ЄС, %	×	45,9	48,2	×	36,9	38,9

* За матеріалами Державної служби статистики України.

З метою забезпечення сертифікованого і ефективного функціонування європейського ринку не-ГМ сої у Дунайському регіоні, реалізації міжнародних селекційних, дослідницьких програм, програм моніторингу та контролю, стратегій протеїнової безпеки Європи, а також посилення бізнес-відносин на етапах виробничо-збутового ланцюга, усі його учасники – виробники, переробники, споживачі, торговельні мережі, науково-дослідні інституції із 16 країн Європи об’єднались у асоціацію „Дунайська соя”, яка нараховує понад 190 членів. Асоціація не є комерційною організацією, але сертифікат від „Дунайської сої” відкриває доступ на ринки сої високої якості в Західній Європі. Споживчий бренд „Дунайська соя” присутній на продуктах харчування, виготовлених з використанням сертифікованої асоціацією сої.

Водночас, серед дійсних членів асоціації „Дунайська соя” є лише один представник агровиробників сої України – корпорація „Сварог Вест Груп”, яка стала її учасником на початку 2015 р. Членство у асоціації дасть змогу корпорації реалізовувати негенномодифіковану сою на $20-120 за тонну дорожче, ніж генномодифіковану. Ємність європейського ринку не-ГМ сої значно перевищує потенційні можливості даного оператора, у 2014 р. корпорація виробила приблизно 140 тис. тонн соєвих бобів, відвівши під цю культуру майже 38 тис. га (46,4 % загальної посівної площі). За умови реалізації усіх вироблених бобів за цінами на не-ГМ сою, корпорація могла б одержати додатковий прибуток на суму від 3 до понад 15 млн доларів. У випадку, якби уся експортована з України соя реалізовувалась за високими цінами як

негенномодифікована, оператори аграрного ринку одержали б додатково від 33,5 до понад 200 млн доларів США.

Україна спроможна забезпечити постачання продукції, гарантовано вільної від ГМО, або що не підлягає маркуванню як ГМО, відповідно до вимог Європейського Союзу, використовуючи у своїх молекулярно-генетичних лабораторіях IP програми (Identity Preservation Program), що являють собою систему заходів, спрямованих на ідентифікацію вантажу і запобігання його змішуванню з іншими партіями на всіх етапах його руху [6].

Виокремлюють три основні напрями генно-інженерних розробок, які стосуються сої:

• лінії сої, стійкі до дії гербіцидів: A2704-12, A5547-127, DP356043, FG72, MON89788, MON40-3-2, CV-127;

• лінії сої, стійкі до дії комах: MON87701;

• лінії сої з поліпшеними технологічними властивостями: DP305423.

Лідерами у виробництві ГМО є компанії Monsanto Company, Syngenta, DuPont (Pioneer Hi-Bred International Inc.), Dow Agro Science, Bayer CropScience, BASF.

Існує кілька методичних підходів при визначенні ГМО. Це експрес-аналіз на наявність ГМО за допомогою тест-смужок, ПЛР-аналіз (класична ПЛР) і ПЛР в режимі реального часу для визначення кількісного вмісту ГМО у сільськогосподарській сировині. Найбільш простим і доступним при визначенні ГМО є застосування тест-смужок. Тест дозволяє швидко і просто визначити ГМ білок (трансгенну ДНК) в досліджуваних продуктах в допустимих межах, встановлених виробником тест-смужок. Дана методика не потребує складного і дорогого лабораторного устаткування. Більш складним в методичному плані, але більш точним, є ПЛР-аналіз. Нині українські лабораторії можуть ідентифікувати до 9 ліній сої.

Список дозволених ліній містить Міжнародна Асоціація Торгівлі Зерном та Кормами (GAFTA). Водночас, в результаті роботи X Міжнародної конференції „GMO-Free Europe: майбутні можливості та виклики” 6-8 травня 2015 р. в Берліні було прийнято Берлінську декларацію, яка закріпила принцип відмови від генетично модифікованих організмів на території більшості країн-членів ЄС (і відповідно вимоги до уряду ЄС щодо можливостей для забезпечення аграріїв не-ГМ насінням, чистоти територій, на яких будуть вирощувати не-ГМ продукцію, маркування не-ГМ продукції для споживачів).

Приєднання українських товаровиробників до асоціації „Дунайська соя” сприятиме:

- кращому розумінню тенденцій європейського ринку не-ГМ сої та продуктів її переробки, налагоджуванню взаємовигідних партнерських стосунків;

- отриманню можливості безпосередньо впливати на ринкові процеси в галузі через активну участь у роботі асоціації;

- освоєнню нових ринків, нарощуванню експорту;

- збільшенню доходності виробництва і переробки за рахунок цінової переваги негенномодифікованої сої на світовому ринку у преміальному його сегменті;

- нарощуванню експорту готової продукції (шрот, олія соєва) з більшою доданою вартістю;

- зростанню продуктивності виробництва і підвищенню якості продукції, що відповідає європейським стандартам та вимогам, через покращання агротехнології вирощування сої в результаті використання сучасного європейського досвіду та переваг міжнародної інтеграції;

- скороченню посівів забороненої законодавством генномодифікованої сої, які, за різними даними, нині становлять 50-70 %;

- підвищенню стандартів і показників якості та безпечності вітчизняної продукції.

Членство сільськогосподарських товаровиробників у асоціації „Дунайська соя” може сприяти збільшенню постачання ними на ринок ЄС також органічної сої, потреба європейців у якій становить близько 800 тис. тонн і яка надходить переважно з Китаю. Ціни на неї, як правило, на 50-100 % вищі, ніж на не-ГМ сою, реалізаційна ціна тонни соєвих бобів може становити €700. У перспективі Україна має шанси стати основним постачальником органічної сої. Наступною за рівнем цін є харчова соя. До цієї категорії європейські споживачі відносять сою, що задовольняє вищі вимоги, порівняно з негенномодифікованою. Для харчових потреб у Європу надходить 500-800 тис. тонн соєвих бобів.

Висновки. Потенційні можливості українських агровиробників щодо експорту соєвих бобів на ринок ЄС використовуються недостатньо. З метою покращання результатів зовнішньоекономічної діяльності, налагодження взаємовигідних партнерських стосунків з європейськими імпортерами і переробниками вони мають скористатися зростаючим в ЄС попитом на негенномодифіковану сою і стати активними учасниками асоціації „Дунайська соя”, яка в Україні нині має лише одного представника.

Уряд України, галузева асоціація і місцеві органи влади повинні всебічно сприяти залученню агровиробників до асоціації „Дунайська соя”, оскільки реалізація спільних проектів у даному напрямку відкриває можливості як для розширення ринків збуту і європейського партнерства, так і підвищення стандартів і показників якості та безпечності вітчизняної продукції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонюк П.О. Аналіз впливу державного регулювання на ринок олійножирової продукції в Україні /П.О. Антонюк, В.М. Лисюк, О.П. Антонюк //Економіка харчової промисловості. – 2013. – № 2. – С. 34-39.

2. Економічно-організаційні засади виробництва біопалива як напрям оптимального вирішення енергетичних та продовольчих проблем в Україні /Шпичак О.М., Стасіневич С.А, Куць Т.В. та ін., за ред. академіка НААН України О.М. Шпичака. – К.: Нічлава, 2011. – 410 с.

3. Міжнародна торгівля сільськогосподарською продукцією [Текст]: навч. посіб. для студ. екон. напрямів підготовки / Калетнік Г.М. [та ін.]; Вінниц. нац. аграр. ун-т. – Вінниця: [б. в.], 2013. – 395 с.

4. Негода А.В. Основи прогнозування світових ринків: навч. посіб. /А.В. Негода; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2013. – 207 с.

5. Софіщенко І.Я. Проблеми інституціоналізації державного сприяння експорту / І.Я. Софіщенко // Актуал. проблеми економіки. – 2012. – № 10. – С. 52-57.

6. Семенюк І. О. ГМО...[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.apk-inform.com/ru/apk_itogi/1046108#.VW6YEcaeGMN.

7. A proposal for new coverage of international trade flows / Sandra Stojadinovic Jovanovic //Актуал. проблеми економіки. – 2013. – № 4. – С. 480-486.

8. EU food law: a practical guide / ed. K. Goodburn. – Cambridge: Woodhead Publishing Limited; Boca Raton: CRC Press LLC, 2001. – 256 p.

9. The World of Organic Agriculture 2015: Key data. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.organic-world.net/yearbook/yearbook2015/key-data.html?L=0.

10. Council Regulation (EC) No834/2007 of 28 June 2007 on organic production and labeling of organic products and repealing Regulation (EEC) No 2092/91 Official Journal of the European Union OJ L 189, 20.7.2007. – 190 p.

REFERENCES

1. Antonjuk P.O. Analiz vplyvu derzhavnogo reguljuvannja na rynok olijnozhyrovoi' produkcii' v Ukrai'ni /P.O. Antonjuk, V.M. Lysjuk, O.P. Antonjuk //Ekonomika harchovoi' promyslovosti. – 2013. – № 2. – S. 34-39.

2. Ekonomichno-organizacijni zasady vyrobnyctva biopalyva jak naprjam optymal'nogo vyrishennja energetychnyh ta prodovol'chyh problem v Ukrai'ni /Shpychak O.M., Stasinevych S.A, Kuc' T.V. ta in., za red. akademika NAAN Ukrai'ny O.M.Shpychaka. – K.: Nichlava, 2011. – 410 s.

3. Mizhnarodna torgivlja sil's'kogospodars'koju produkcijeju [Tekst]: navch. posib. dlja stud. ekon. naprjamiv pidgotovky / Kaletnik G.M. [ta in.] ; Vinnyc. nac. agrar. un-t. – Vinnycja: [b. v.], 2013. – 395 s.

4. Negoda A.V. Osnovy prognozuvannja svitovyh rynkiv: navch. posib. /A.V. Negoda; Kyi'v. nac. un-t im. T. Shevchenka. – Kyi'v, 2013. – 207 c.

5. Sofishhenko I.Ja. Problemy instytucionalizacii' derzhavnogo spryjannja eksportu / I.Ja. Sofishhenko // Aktual. problemy ekonomiky. – 2012. – № 10. – S. 52-57.

6. Semenjuk I. O. GMO...[Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.apk-inform.com/ru/apk_itogi/1046108#.VW6YEcaeGMN.

7. A proposal for new coverage of international trade flows / Sandra Stojadinovic Jovanovic //Aktual. problemy ekonomiky. – 2013. – № 4. – S. 480-486.

8. EU food law: a practical guide / ed. K. Goodburn. – Cambridge: Woodhead Publishing Limited; Boca Raton: CRC Press LLC, 2001. – 256 p.

9. The World of Organic Agriculture 2015: Key data. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.organic-world.net/yearbook/yearbook2015/key-data.html?L=0.

10. Council Regulation (EC) No834/2007 of 28 June 2007 on organic production and labeling of organic products and repealing Regulation (EEC) No 2092/91 Official Journal of the European Union OJ L 189, 20.7.2007. – 190 p.

Перспективы украинской сои на рынке ЕС

Н.И. Диденко

Имея рядом огромный по емкости европейский рынок в более 35 млн тонн соевых бобов, наше государство поставляет в страны ЕС только 0,6 млн тонн (37 % объема экспорта). В то же время, Украина способна значительно увеличить объемы экспорта соевых бобов в Европу и доход от их продажи, если воспользуется стабильно растущим в ЕС спросом на негенномодифицированную сою. С этой целью правительство Украины, отраслевая ассоциация и местные органы власти должны всесторонне способствовать привлечению агропроизводителей в ассоциацию "Дунайская соя", которая объединяет более 190 членов из 16 стран Европы, поскольку реализация совместных проектов в данном направлении открывает возможности как для расширения рынков сбыта и европейского партнерства, так и повышения стандартов и показателей качества и безопасности отечественной продукции.

Ключевые слова: рынок сои, негенномодифицированные соевые бобы, органическая соя, экспорт, ассоциация, рынок ЕС.

Надійшла 06.05.2015 р.